

Robidé van der Aa.

J. Immerzeel, junior, excud.

C.P.E. Robidé van der Aa. Staalgravure door P. Velijn naar een tekening van W. Grebner, in: *Nederlandsche Muzen-Almanak* voor het jaar 1833. Foto: Universiteitsbibliotheek van Amsterdam.

Robidé van der Aa rudimentair redacteur van *De Gids*

TINEKE JACOBI
JOKE RELLEKE †

Sinds het januarinummer van jaargang 1969 van *De Gids* staan C.P.E. Robidé van der Aa en E.J. Potgieter als de oprichters van dit maandblad op de titelpagina vermeld.

Over Potgieter en zijn lange staat van dienst als *Gids*-redacteur is genoegzaam gepubliceerd,¹ maar Robidé van der Aa met zijn kortdurend redacteurschap verkeert nog in de schaduw van de *Gids*-geschiedenis. Wat was zijn rol bij de oprichting van *De Gids* en waarom legde hij zijn *Gids*-werk februari 1838 reeds neer? Hoe werkten de twee oprichters samen bij de samenstelling van de afleveringen?

De feiten rond de oprichting en de directe aanleiding ertoe zijn reeds dikwijls beschreven: in aflevering 9 (juli) van 1836 verscheen in het gezaghebbende algemeen cultureel en literair tijdschrift de *Vaderlandsche Letteroefeningen* een anonieme recensie van drie plaatwerken die bij de Amsterdamse uitgever G.J.A. Beijerinck uitgekomen waren.² De recensent³ oordeelde vooral negatief over de Engelse herkomst van de gravures in de uitgaven. Tussen de uitgever-redacteur van de *Vaderlandsche Letteroefeningen* J.W. IJntema en Beijerinck ontwikkelde zich in hoog tempo een openbare twist, waarbij IJntema zich van zijn tijdschrift bediende en Beijerinck advertenties in kranten plaatste. Al spoedig waren niet de recensie of de gravures het punt van discussie, maar de integriteit van Beijerinck als uitgever.

Reeds langere tijd had Beijerinck plannen om een nieuw tijdschrift te beginnen als tegenwicht tegen de *Vaderlandsche Letteroefeningen*.⁴ Ook was er even sprake van dat het jong-kritische tijdschrift *De Muzen* (1834-1835) van uitgever Westerman naar Beijerinck zou overgaan.⁵

Jonge auteurs bekritiseerden IJntema om zijn subjectieve en willekeurige oordeel in de recensies en om zijn afkeer van vernieuwing in de literatuur.

De affaire met IJntema hielp de aangevallen uitgever Beijerinck over de drempel zijn sluimerend tijdschriftenplan vorm te geven. Als eerste vroeg hij, eind juli, begin augustus 1836 C.P.E. Robidé van der Aa⁶ als redacteur.⁷

Waarom Robidé van der Aa? Van hem is niet bekend dat hij zich bijzonder tegen de *Vaderlandsche Letteroefeningen* afzette. Wel had Robidé van der Aa de tekst bij de gravures van een van de gewraakte plaatwerken geleverd en deelde hij in de verontwaardiging over de recensie in de *Vaderlandsche letteroefeningen*. Verder werkte hij reeds een jaar of vijftien heel trouw voor Beijerinck in een lange reeks van publikaties voor de jeugd, die vooral didactisch-moralistisch van aard waren.⁸ Voorts vervulde hij voor Beijerinck een paar redacteurschappen van goedlopende periodieken met zogeheten mengelwerk.⁹ Naast deze zakelijke relatie, die voor Beijerinck en Robidé profijtelijk was, was er sprake van een vriendschappelijke band.¹⁰ Kortom, door Robidé van der Aa als redacteur te vragen maakte Beijerinck een veilige keuze.

Waarschijnlijk vonden beiden een Amsterdammer in de redactie onmisbaar in verband met de snelle afhandeling van correctie en andere drukkerszaken. Beijerinck dacht aan C.G. Withuys, van wie hij eerder een bundel gedichten uitgegeven had en met wie Robidé van der Aa al eens samengewerkt had.

Uit Beijerincks keus, Withuys naast Robidé, spreekt dat de uitgever wel een nieuw, maar niet een vernieuwend, en zeker niet een kritisch-recenserend blad, zocht op te richten. In de eerste plaats koos hij de veilige weg naar voldoende afzet.

Robidé van der Aa zag liever E.J. Potgieter¹¹ naast zich,¹² voor wie hij de laatste tijd bewondering had opgevat.¹³ Beijerinck kende Potgieter van *Het Noorden I* (1836), een werk dat op dat moment juist bij hem verscheen. Voorts had Potgieter recensie- en redactie-ervaring opgedaan met *De Muzen*, dat bijna toch al bij hem voortgezet zou zijn.

Potgieter was een van die jonge auteurs die zich in hoge mate ergerden aan het peil van de literaire kritiek in de *Vaderlandsche Letteroefeningen*. Met A. Drost, J.P. Heije en R.C. Bakhuizen van den Brink had hij in 1833 geprobeerd het blad de *Vriend des vaderlands* als kritisch orgaan te gebruiken, maar toen dit onvoldoende lukte, een eigen blad, *De Muzen*, opgericht, dat slechts zes nummers beleefde.

Het was uit zijn hart gegrepen toen hij aan zijn literaire vriend N. Beets begin 1836 schreef:

Wenschelijk ware het – maar dit hoort onder de vrome wenschen! dat wij in dit kleine land ten minste één goed critiesch tijdschrift hadden en dat ieder bij de onmogelijkheid een nieuw opterigten, ter verbetering van het bestaande bijdroeg.¹⁴

Potgieter publiceerde inderdaad, bij gebrek aan beter, in de *Vaderlandsche Letteroefeningen*.¹⁵

Met gretigheid, mogen we dus aannemen, accepteerde Potgieter de kans opnieuw een eigen blad te leiden.

Beijerinck had zodoende twee redacteuren in huis gehaald van totaal verschillende literaire afkomst, ervaring en bedoeling. Was Robidé van der Aa door zijn vele redacteurschappen en een actief genootschapsleven een man van aanzien in de gevestigde Nederlandse literatuur, Potgieter getuigde als beginnend criticus en schrijver van een drang tot vernieuwing in de letterkunde, in de literaire kritiek en de wetenschap onder meer door een sterke oriëntatie op de recente ontwikkelingen in de buitenlandse letteren. Waarschijnlijk geloofde de uitgever met Robidé van der Aa voldoende garantie voor een brede afzet voor een nieuw tijdschrift te hebben en misschien had hij zelfs voor ogen dat Potgieters ideeën over vernieuwing in de literatuur voor een breed publiek 'vertaald' zouden worden door Robidé van der Aa. De twee redacteuren zouden elkaar dus kunnen aanvullen bij een gelijkgestemdheid over de koers die het nieuwe maandblad zou varen. Voorwaarde voor zo'n gelijkgestemdheid is wel gedachtenvorming door een intensieve briefwisseling of in persoonlijke ontmoetingen. De twee kersverse redacteuren hadden elkaar tot nog toe maar leren kennen via elkaars publikaties en via de periodieken waarvoor Robidé verzamelde en waaraan Potgieter leverde. Uit de ons overgebleven correspondentie¹⁶ blijkt niet dat zij meteen beraadslaagden over de richting of de toekomstige inhoud van *De Gids*. Ook zijn er geen aanwijzingen dat de redacteuren elkaar persoonlijk gesproken hebben in deze tijd. De vroegst bewaarde brief over *De Gids* tussen Robidé van der Aa en Potgieter dateert van 22 augustus 1836. De samenwerking is dan nog pril.¹⁷ Afgesproken werd onder andere dat de samenstelling van de redactie voor de buitenwereld geheim moest blijven.

Wie het orgaan de naam *De Gids. Nieuwe Vaderlandsche Letteroefeningen* gaf, blijft onbekend, wie weet was het Beijerinck. De titel komt het eerst voor in een brief van Beijerinck aan Potgieter van 17 augustus 1836.

Veel tijd om plannen voor *De Gids* te bespreken was de twee redacteuren niet gegund: reeds 26 augustus 1836 verscheen het *Prospectus*, ondertekend met 'De redactie'. De tekst was 17 augustus al gereed,¹⁸ op een moment dat Robidé van der Aa en Potgieter misschien net hun eerste correspondentie over *De Gids* gevoerd hadden. De redactie zet zich in het prospectus in het algemeen af tegen *De Vaderlandsche Letteroefeningen*, maar houdt de richting die *De Gids* zal inslaan nog heel algemeen:

Schadelijke grondbeginselen te bestrijden, jeugdige vernuften den regten weg te wijzen, groote talenten naar waarde te huldigen, ziedaar zijn doel!¹⁹

De redactie kondigt aan dat *De Gids* zoals de meeste andere algemeen-culturele en literaire bladen zal bestaan uit een boekbeoordelingsdeel en een mengelingendeel met proza en poëzie. Voorts neemt de redactie twee stelregels aan: zij wil zich verre houden van persoonlijke aanvallen omdat

die 'geheel vreemd aan het denkbeeld van gezonde kritiek' zijn en zij wil neutraal blijven in de letterkunde, staatkunde en godsdienst. Deze voorwaarden worden herhaald in een circulaire die de redactie 1 september 1836 verzond aan wetenschappers en literatoren in het land om hen tot medewerking uit te nodigen.²⁰

Over wie de schrijver van het prospectus is lopen de meningen uiteen, Potgieter en Robidé van der Aa worden beurtelings aangewezen.²¹ Het stuk hoeft niet per se van een hand te zijn. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat Beijerinck, een redelijk stilist, de contouren had klaarliggen, en dat Potgieter, altijd al een snelle werker, een verdere invulling heeft gegeven.

Het feit dat Robidé van der Aa begin september reeds fiks tegen een van de grondbeginselen zondigde, pleit er niet voor dat hij de hand had in de opstelling van het prospectus. Hij beraamde een persoonlijke aanval op IJntema en poneerde daartoe bij Potgieter

een plan dat wel uitgevoerd een pikant tafreeltje kan opleveren, daartoe dien ik te hebben een naauwkeurige beschrijving van IJ[ntema] zijn gewoon toilet, en zijn buitengoedje te Haarlem, ook moet hij een kerel te Amsterdam hebben die in zijn afwezen alles voor hem doet wat de letteroefening betreft, een meesterknegt, boekhouder of zoo wat kan ik er die bij bekomen des te beter.

Potgieter wees zijn collega-redacteur terecht door zo'n stuk voor *De Gids* op voorhand af te wijzen en Robidé verontschuldigde zich voor de misstap.

Zonder uitgewerkt idee gingen de redacteuren meteen van start met het verzamelen van recensies en bijdragen in poëzie en proza. En of het afgesproken was, werd alles geregeld via Potgieter, aan wie de beslissingen overgelaten werden. Al in de eerst bewaarde brief over *De Gids* schrijft Robidé van der Aa aan Potgieter:

hier bij 2 Stukken voor het mengelwerk beide van mij zelve doch dit mag geen invloed hebben op uw oordeel van *goed of afkeuring*, zet er vrij met potlood naast wat gij voor verandering vatbaar keurt. Ik zal hetzelfde (zoo gij zulks verkiest) met Uwe stukken doen.

Potgieter verkoos dat niet; hij plaatste zijn stukken zonder dat Robidé van der Aa ze gezien had. Deze bood nog wel eens aan het mengelwerk, waaronder dan ook werk van Potgieter, te corrigeren, maar Potgieter liet hem deze taak niet over. Robidé van der Aa gaf nog een deel van de redactie uit handen: 'De recensien van anderen *U* gezonden behoef ik niet te zien', meldde hij eind september 1836. Dat betekende dat alle boekbeoordelingen die bij Beijerinck, het *Gids*-redactieadres, binnenkwamen, aan hem voorbijgingen, want Beijerinck overhandigde alles aan Potgieter. Robidé van der Aa zag zodoende alleen de stukken die hij zelf schreef en de bijdragen die hij uit zijn omgeving voor *De Gids* verzamelde. Dat alles zond

hij aan Potgieter. Over die verzamelde bijdragen deed hij wel aanbevelingen ter plaatsing, maar hij liet Potgieter het laatste woord. De zeggenschap over de redactie van *De Gids* heeft Robidé van der Aa zodoende van meet af aan aan Potgieter afgestaan. Het is verwonderlijk hoe snel de jonge Potgieter overwicht kreeg op Robidé van der Aa die een generatie ouder was. Dat Potgieter al langere tijd een tijdschrift wenste en in gedachte misschien reeds gevormd had, gaf hem waarschijnlijk een voorsprong in de redactie.

Het merendeel van de bijdragen die Robidé van eigen hand inbracht, wees Potgieter als ongeschikt voor *De Gids* af. Het plot van Robidé's mengelstukjes of van ontwerpen tot zulke stukjes vond Potgieter meestal te toevallig. Robidé van der Aa reageerde dan wel eens geprikkeld, maar onmachtig, met het verweer dat hij de in het verhaal geschetste situatie zelf in de werkelijkheid mee had gemaakt.

Al zijn inspanningen ten spijt, stukjes als 'De Russische voerman' en 'De stomp van den daglooner'²² verkregen van Potgieter geen plaats in *De Gids*. Potgieter tolereerde tijdens het redacteurschap van Robidé van der Aa slechts één prozastuk van zijn collega-redacteur, namelijk 'Reinder',²³ een eenvoudig verhaal over een soldaat die met een houten been van de Tien-daagse Veldtocht bij zijn meisje terugkeert. Een uitgerend van dat stukje merkte Jacob Geel, wiens oordeel altijd voor Potgieter van gewicht was, op: 'niet onaardig, maar te alledaagsch', terwijl hij in één adem de anonieme bijdragen 'Vondel met Roskam en Rommelpot' (van Bakhuizen van den Brink) en 'Bentgenooten' (van Potgieter) 'sieraden van het *Mengelwerk*' noemt.²⁴

Recensies van Robidé van der Aa liet Potgieter wat meer toe in *De Gids*, hoewel hij hem afhield van bespreking van belangrijk werk. Zo meldde Robidé dat hij wel Potgieters *Het Noorden* eerste deel wilde beoordelen, maar er is, merkwaardig trouwens, geen recensie van in *De Gids* te vinden. Het *Magazijn voor Romans en Verhalen* (1836), met novellen van de beide redacteurs, wilde Robidé ook voor zijn rekening nemen, met dien verstande dat Potgieter dan iets over Robidé's bijdrage moest zeggen.²⁵ Beets nam de recensie op zich.²⁶ Verder wilde Robidé van der Aa *Schetsen en verhalen* van Drost bespreken, maar Potgieter gaf J.P. Hasebroek de eer dit werk te beoordelen.²⁷

Bepaald oneerlijk toonde Potgieter zich betreffende een beoordeling van Starings *Gedichten*, eerste twee stukken. Robidé van der Aa wilde deze bundel, die hem van uitgever Nijhoff was toegezonden, zelf recenseren, maar Potgieter voerde 'een vriend' op die de *Gedichten* zou bespreken. Die vriend van Potgieter was Potgieter zelf.²⁸ Een jaar later verkeerde Robidé nog steeds in de mening dat een vriend van Potgieter de recensie schreef en stond hij de bespreking van deel 3 en 4 van de *Gedichten*, die hij deze keer persoonlijk van de oude dichter ontving, ook zonder mopperen aan die hem onbekende persoon af.

Veel boekbesprekingen van Robidé van der Aa zijn in het 'Album' terecht gekomen. Van Robidé zelf was het idee afkomstig een rubriek 'Album' in te richten, waarin korte besprekingen en aankondigingen van minder belangrijke boeken en pamfletten een plaats konden krijgen. Op deze wijze zouden veel titels kort na hun verschijnen aan de orde kunnen komen. Robidé bespeurde een neiging bij Potgieter hem slechts onbeduidende werkjes voor het 'Album' te laten bespreken. Niet zonder ironie schrijft hij Potgieter september 1837:

Ik dank U dat ook gij mij voor een *omnis homo* houdt, blijkbaar uit de toezending over het boek van de likeurstokerij & de Pomade – ik zal U toonen U te willen helpen waar ik kan en het een knap Apothecar laten examineeren en er dan iets van in 't Album plaatsen.

Robidé van der Aa trachtte voortdurend zich te plooiën naar de wensen van Potgieter, maar hij hield steeds het gevoel dat hij te kort schoot. Onzeker geworden kwam hij niet verder dan nabootsing van de *Gids*-stijl' zonder bij machte te zijn daar iets aan toe te voegen. Bijvoorbeeld bij toezending in maart 1837 van een recensie:

ik heb getracht om het wat nieuwerwetsch interigten, of ik geslaagd ben, durf ik niet beslissen [...]. Meer en meer gevoel ik dat wij 50tigers moeilijk te vervormen zijn, en wanhoop telkens meerder iets te leveren in den smaak van *de Gids*.

Op deze wijze bleef van de inbreng van Robidé van der Aa maar bitter weinig over, zeker als we in aanmerking nemen dat hij Potgieter talloze malen verzocht in zijn werk te schrappen of te verbeteren en dat deze daarvoor geen aanmoediging nodig had.

Uiteindelijk heeft Robidé van der Aa geen enkel belangrijk werk uit de contemporaine Nederlandse literatuur besproken. Zijn lijstje van *Gids*-recensies telt slechts dertien titels. Jeugdboeken, geschiedkundig werk, minder belangrijke vertalingen, enkele proza- en poëziewerken van tweederangs-auteurs, boeken over allerlei, that's all. Een enkele juridische publikatie – zijn vakgebied tenslotte – is waarschijnlijk ook nog wel door hem beoordeeld.²⁹

Het geval van Starings *Gedichten* staat niet alleen. Het gebeurde wel vaker dat Potgieter zijn collega-redacteur er niet van op de hoogte stelde dat hij zelf schuil ging achter een anonieme recensie. Eenmaal heeft Robidé van der Aa daar zelfs persoonlijk en publiekelijk van te lijden gehad. Potgieter schreef in het tweede nummer van de eerste jaargang een anonieme pittige recensie van de *Nederlandsche Muzen-Almanak* voor 1837. De recensent rijmt spottend op de talrijke bijdragen van de gelegenhedsdichter bij uitstek, A.N. van Pellecom:

Daar lezen wij al wederom
Een versje van Van Pellecom.

Weldra maakte menigeen zich vrolijk met spotrijmpjes over Van Pellecom.³⁰ Koortsachtig trachtte Van Pellecom te achterhalen van wie deze voor hem beledigende beoordeling afkomstig was en ten slotte meende hij met zekerheid te weten dat Robidé van der Aa de boosdoener was. Van Pellecom wreekte zich met het anonieme schimpdicht *Lofzang aan den gelauwerden poëet, vermaarden schrijver en verwonderlijken omnis homo, Fremebundus Aquatilius Ventosus Coelimonticola* (1837).³¹ Dit vrij oppervlakkige hekeldicht bevatte voornamelijk persoonlijke uithalen naar Robidé van der Aa die als een Jupiter op de Helicon zijn landgoed De Hemelsche Berg zou bewonen. Vlak na de uitgave van de *Lofzang* schreef Robidé aan J. Immerzeel, de uitgever van de *Nederlandsche Muzen-Almanak*:

De lofzang van Van Pellecom heeft mij doen merken dat hij en misschien ook gij mij hield voor den schrijver eener Recensie in de Gids waarvan de woorden Alwederom van Pellekom, het referein zijn, dat hij dit denkt, kan mij niet verschelen, want aan zijn oordeel gedrukt of ongedrukt veeg ik mijn p..., maar zoo gij mij daartoe instaat hield zonder er rond voor uit te komen, zoude mij zulks spijten – daar ik er part noch deel aan heb, en op mijn woord van eer niet eens weet, wie dezelve gesteld heeft. Ieder drage zijn eigen pakje daar heb ik niets tegen, maar om de ballen die een ander kaatst optevangen, daar bedank ik voor.³²

Potgieter hield zich van den domme, Robidé van der Aa bleef onwetend over het auteurschap van deze recensie. Deze zaak demonstreert de ongelijkheid tussen de twee *Gids*-redacteuren. Had Potgieter respect voor Robidé als redacteur gehad, dan was deze vanaf het begin op de hoogte geweest en hadden zij samen kunnen lachen om Van Pellecoms vergissing.

Uit de reacties van Robidé van der Aa valt af te leiden dat Potgieter in de loop van de samenwerking hoe langer hoe meer geïrriteerd raakte over Robidé's inbreng in de redactie. Potgieter sprak zijn ergernissen echter niet duidelijk uit, hoewel Robidé op openheid aandrong, want, vond deze, 'door wrijving van denkbelden komt de waarheid aan het licht'.

Omdat Potgieter gesloten was en Robidé goedig en volgbaar, bleef discussie over literaire onderwerpen uit.

De enige kwestie waarover de redacteuren werkelijk disputeerden en waarin Robidé van der Aa een eigen standpunt innam, was Potgieters stijl van schrijven en daarmee samenhangend het publiek waarop *De Gids* zich richtte. Potgieter had al vaker kritiek gekregen op zijn 'duistere' wijze van schrijven. Zijn proza is soms ingewikkeld gecomponeerd, waarbij de lezer veel verbindingen in het verhaal zelf moet leggen. Robidé van der Aa betoogde in april 1837:

mist mijn' stijl het puntige, het Attische van uwe schrijfwijze, hij moog' daarom aan sommige lezers minder bevalen, ik heb de overtuiging, dat den uwen door het groote publiek niet begrepen wordt. Nog onlangs betuigden mij twee zeer wel opgevoede, en meer dan gewoonlijk, begaafde dames, in uwe tafereelen uit het Noorden, die ik ze geleend had, ter wille van den schrijftrant, geen behagen te vinden; er is geen twijfel aan of andere meer talrijk mischienen zullen van mijne manier van schrijven hetzelfde zeggen – maar daarom is het gelukkig dat niet alle menschen in een trant werken, en het varietas delectat, zal wel altijd en vooral omtrent het Mengelwerk in een Maandschrift dienen te gelden.

Robidé van der Aa wilde niet alleen welopgevoede dames bereiken maar ook de 'boertjes die in het Leesgezelschap hier *de Gids* lezen'. Potgieter hield er, blijkt uit zijn manier van werken, een steilere opvatting over zijn publiek op na. Hij schreef voor ieder die meedacht over de vooruitgang in de literatuur en wetenschap. Niet het publiek stelde hij voorop, maar de letterkundige en wetenschappelijke ontwikkeling. Robidé schatte in dat *De Gids* maar weinig van deze 'lezers uit het waarachtig goede beginsel' zou werven, en dat *De Gids*, om voldoende abonnees te hebben, zich ook moest richten op 'mensen die van kabbelen houden'. Dat was ook de reden waarom hij niet helemaal afkerig was van een persoonlijke aanval in een boekbeoordeling. Zulke concessies wou Potgieter niet doen. Robidé's inzicht over het bereiken van een grote publiek sloot aan bij de opvatting van Beijerinck, die dacht dat een gevarieerd en aangenaam mengelwerk en de daarbij behorende platen abonnees zouden trekken. Het was dan ook een teleurstelling voor de uitgever te moeten constateren dat na de eerste jaargang het aantal abonnees tot onder de tweehonderd zakte.³³

Potgieter heeft de afstand tussen hem en Robidé van der Aa niet willen overbruggen, ook letterlijk niet. Hij ontweek de herhaalde uitnodigingen van Robidé van der Aa om op de Hemelsche Berg te komen logeren. Robidé van der Aa deed in 1837 twee maal Amsterdam aan, in februari en augustus. Beide keren wierp Potgieter allerlei problemen op voor het maken van een afspraak, waarbij hij zelfs drukte voor *De Gids* aanwendde. Robidé had tijdens het tweede bezoek 'zoo gaarne eens vertrouwlijk met [Potgieter] gekeuvel'd', – bijvoorbeeld, raden wij, over de Van Pellecomkwesie –, maar zij zagen elkaar toen nog slechts enkele momenten voordat de diligence weer vertrok.

Na die korte ontmoeting in augustus 1837 hulde Potgieter zich gedurende ruim een maand in stilzwijgen, hetgeen lang was gezien de frequentie van de tot dan toe gevoerde briefwisseling. Robidé smeekte om een bericht en verzekerde Potgieter zijn onvoorwaardelijke vriendschap. Zonder opheldering te geven antwoordde Potgieter begin oktober weer.

Op het moment van de zojuist geschetste verkillung ten opzichte van Robidé van der Aa, werkte Potgieter reeds een jaar lang krachtig samen met R.C. Bakhuizen van den Brink³⁴ aan de totstandkoming van *De Gids* en aan de samenstelling van de afleveringen.

Potgieter en Bakhuizen van den Brink waren te Amsterdam op persoonlijk en intellectueel vlak zeer bevriend geraakt. Zij ontwikkelden samen ideeën over de vooruitgang in de Nederlandse literatuur en wetenschap en met dit doel schreven zij enkele jaren eerder reeds voor *De Muzen* en de *Vriend des Vaderlands*.

Potgieter heeft getracht Bakhuizen officieel tot de redactie toe te laten. Hij heeft dit serieus 26 of 27 oktober 1836 bij Robidé van der Aa voorgesteld, die, mede om het honorarium dat zij dan met zijn drieën moesten delen, niet echt voor was. Hij liet de zaak echter volledig aan Potgieter over. Bakhuizen van den Brink weigerde vervolgens zelf het redactielidmaatschap, onder meer omdat Beijerinck hem antipathiek was,³⁵ maar hij werkte desondanks met Potgieter intensief aan voorwoord³⁶ en eerste nummers van *De Gids*. Robidé was wel op de hoogte gesteld van enige medewerking van Bakhuizen:

Ik ben er blijde om gij v.d. B. gevraagd heb, omdat gij dien nu altijd in tijd van ziekte achter de hand hebt om U te helpen, hebt gij hem ook mij genoemd als uw medehelper? Ik vraag het alleen om wanneer ik dien man sprak niet dubbelzinnig te schijnen.³⁷

Behalve dat Robidé van der Aa hiermee blijk gaf van inzicht in zijn nederige positie in de redactie, roerde hij onbewust een dubieus punt aan bij Potgieter. Nergens in de drukke, dagelijkse correspondentie tussen Bakhuizen en Potgieter wordt de Oosterbeekse redacteur ook maar genoemd! Er bestaat niet de geringste aanwijzing dat Bakhuizen op de hoogte was van het latente redacteurschap van Robidé van der Aa. We kunnen niet anders dan aannemen dat Potgieter Robidé van der Aa's redacteurschap verzwegen heeft. Alleen op deze manier is het te verklaren dat Bakhuizen, toen hij eind 1838, begin 1839 terugblikte op de oprichting van *De Gids*, kon schrijven:

Toen mij de redactie *met u* [cursivering van ons, t.j. en j.r.] werd aangeboden weigerde ik.³⁸

Veel later, bij het overlijden van Bakhuizen in 1865, verdrong Potgieter Robidé van der Aa's redacteurschap geheel, toen hij over de begintijd van *De Gids* mijmerde:

Die stille avonden waarin wij [= BvdB en P] zamen de bijdragen voor den eersten *Gids* lazen, beoordeelden, schreven, – waarin wij elkaar mededeelden wat het publiek giste, meende, dacht, en men op allen behalve op ons jongelui vermoeden had!³⁹

De dagelijkse uitwisseling van briefjes over en weer bevestigt dat de twee Amsterdammers daadwerkelijk zo voor *De Gids* samengewerkt hebben. Bakhuizen was dan niet officieel *Gids*-redacteur, hij voerde wel zelfstandig correspondenties met theologen en literatoren, waarbij hij dan ruggespraak hield met Potgieter.⁴⁰ Samen ontwikkelden zij, al schrijvende voor *De Gids*, hun gezamenlijke doelstelling van progressie in literatuur en wetenschap. Hun ideeën over onder andere de historische roman, het blijspel, de historische studie, humoristische literatuur formuleerden zij via uitvoerige boekbeoordelingen. In dit licht is de verplichte en oppervlakkige verhouding tussen Robidé van der Aa en Potgieter des te schrijnender: die samenwerking was vruchteloos.

Hoe Potgieter zich uit de situatie had willen redden wanneer Bakhuizen wel eind oktober-begin november 1836 bij de redactie gekomen was, blijft een vraag. Duidelijk is in ieder geval dat hij voor de buitenwereld en nog het meest voor zijn vrienden, niet wilde weten dat hij met Robidé van der Aa in zee was gegaan. Misschien dat hij ook daarom een lang bezoek van Robidé van der Aa aan huis, waar Bakhuizen graag onverwacht verscheen, koste wat kost uit de weg ging. De strikte geheimhouding van de samenstelling van de redactie, door uitgever en redacteurs zeer goed volgehouden, heeft hem hierbij geholpen.

Potgieter had Robidé van der Aa geaccepteerd om op korte termijn een eigen tijdschrift te verwezenlijken, maar hij wist blijkbaar geen andere methode om hem van zich af te schudden dan door reductie van zijn bijdrage, door onaangenaam gedrag en een gesloten opstelling. Het wachten was op het vertrek van Robidé.

November 1837 maakte Robidé van der Aa zelf de treurige balans van zijn redacteurschap op en kon zichzelf nog slechts een administratieve taak opleggen:

Ik ben waarlijk verlegen met mijne houding omtrent *de Gids* behalven eenige recensien heb ik U niets geleverd, kan ik U nu het jaar ten einde loopt ook van dienst zijn in het opmaken der afrekening met de onderscheidene schrijvers dan wil ik voor ieder Hoofdelijk U een staat zenden, wat hij te vorderen heeft doch dien als dan de schutbladen met opgave van de namen der schrijvers sedert N. 6 te ontvangen. Is dit echter overbodig, dan moet gij het om *mij* niet doen want ik zoude U dan in plaats van *vermindering vermeerdering* van werk bezorgen, maar mij dunkt het kon dan met één oogopslag gezien worden wat ieder te vorderen had.

Potgieter zal deze hulp inderdaad wel afgewimpeld hebben, omdat hij dan, bij het noemen van de auteurs van anonieme stukken, had moeten blootleggen wie Staring gerecenseerd had en wie de *Nederlandsche Muzen-Almanak*.

Het is mogelijk dat de waarheid over de feitelijke verhoudingen in de *Gids*-redactie Robidé van der Aa tot afscheid bewogen heeft. Maar wat zich precies heeft afgespeeld in de maanden december 1837 en januari 1838 valt niet meer na te gaan wegens verlies van correspondentie. Half februari schreef Robidé een afscheidsbrief aan de redactie van *De Gids*, helaas ook verloren gegaan, en een brief aan Potgieter:

Ik stel te veel belang in Uwe voortdurende vriendschap, om mijn afscheid van *de Gids* aan U te rigten, ik doe dit aan de redactie op dat gij het aan dengeen kunt laten lezen die er met U toe behoort. – Niemand zal van mij ooit *iets* vernemen dat tot de geheime der redactie behoort [. . .].

Zou Potgieter dan toch zelf helderheid geschapen hebben door Robidé van der Aa mede te delen hoe overbodig hij als redacteur in feite was? Voor Potgieter werd eind 1837 de situatie ook hoe langer hoe onhoudbaar. Gezien de vele werkzaamheden verbonden aan de samenstelling van *De Gids* was uitbreiding van de redactie gewenst. Maar het doodzwijgen van het redacteurschap van Robidé van der Aa zou in een groter gezelschap lastiger voor hem zijn. De samenwerking met Robidé van der Aa zou heel vanzelfsprekend via Beijerinck aan nieuwkomende redacteurs bekend kunnen worden. Bij de aan te trekken redacteurs zou het absoluut verbaazing wekken als zij zouden vernemen met wie Potgieter formeel *De Gids* had opgericht en een jaar had geleid. Potgieter met zijn hartstochtelijke geloof in de ontwikkeling van literatuur en wetenschap, had samengewerkt met een literator die al in lengte van jaren gebaande paden doorliep! Met het opstappen van Robidé van der Aa kon Potgieter iedereen weer recht in de ogen kijken.

Begin 1838 nam Bakhuizen van den Brink, die daarvoor blijkbaar zijn gevoelens van afkeer jegens Beijerinck opzij schoof, officieel plaats in de redactie, en traden ook de jurist W.J.C. van Hasselt en de arts J. van Geuns toe.

Noten

Dit artikel kwam tot stand in het kader van een NWO-onderzoek 'Geschiedenis, inhoud en betekenis van het tijdschrift *De Gids* in de beginjaren 1837-1843'.

Met dank aan dr. Marita Mathijssen voor aanvullingen en kritiek.

- 1 Het meest betrouwbaar zijn nog altijd: J.H. Groenewegen, *Everhardus Johannes Potgieter* (Haarlem 1894). Idem, *Bibliographie der werken van Everhardus Johannes Potgieter* (Haarlem 1890).
- 2 *Vaderlandsche letteroefeningen*, 1836, Boekbeoordeelingen, 392-394. Recensie van *De Rijn*, in *Afbeeldingen en Tafereelen geschetst* [door Robidé van der Aa], 1ste en 2de Afl., *Zwitserland en de Alpen van Savoije*, enz., beschreven door N.G. van Kampen, 1ste afl., en van *Bijbelsche Landschappen*, enz., met bijgevoegde Tafereelen door Abm. des Amorie van der Hoeven, 1ste afl.
- 3 S. Muller.
- 4 [Voorwoord], *De Gids* 1837 Boekbeoordeelingen, VI; C. Sepp, 'Levensschets van Dr. Samuel Muller', in: *Levensberichten der afgestorvene medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde* (Leiden 1876) 48.
Zie voor een positiebepaling van tijdschriften in deze periode: M. Mathijssen, 'Concurrentie voor *De Gids*', in: *De Negentiende Eeuw* 12, 1 (1988).
- 5 P. van Zonneveld, *Het dagboek van de student Nicolaas Beets* (1983) 138, noot 540.
- 6 Christianus Petrus Eliza Robidé van der Aa (1791-1851), jurist, plaatsvervangend rechter bij de rechtbank van Arnhem, woonachtig op het landgoed 'De Hemelsche Berg' te Oosterbeek.
- 7 Brief RvdA aan P, 12.11.1836, UBA J.H. Groenewegen, Potgieteriana, Aj 31, 3.
- 8 M. Ferwerda en M. Lust, 'Bibliografie van kinder- en jeugdboeken 1830-1840 (M-Z)', in: *De Negentiende Eeuw* 7, 1 (1983) 39-55.
- 9 RvdA was redacteur van onder andere *Het Nederlandsch Magazijn van Romans en Verhalen* en van de *Almanak voor het Schoone en Goede*.
- 10 RvdA, 'Aan mijn vriend G.J.A. Beijerinck', in: *Almanak voor het Schoone en Goede* (1830) 150-152.
- 11 Everhardus Johannes Potgieter (1808-1875) commissionair en auteur te Amsterdam.
- 12 Zie noot 7.
- 13 Voor de *Almanak voor het Schoone en Goede* voor het jaar 1836 had RvdA onder meer een 'meesterstuk' van Beets laten vallen om een laat ingezonden novelle van P te kunnen plaatsen. Ook had P beloofd een novelle voor *Het Magazijn* te leveren. P zou 'De Medeminaars' inzenden.
- 14 Brief P aan Beets, 31.1.1836, UBL Ltk Beets.
- 15 P publiceerde als laatste het vers 'Leida' in nummer 11 (september) van 1836, 528-532. Ondertekend: 1835 C.
- 16 Vijfenvertig merendeels ongepubliceerde brieven van Robidé van der Aa aan Potgieter uit de periode van 22 augustus 1836 tot 21 mei 1838 die geheel of gedeeltelijk over *De Gids* handelen, zijn overgeleverd. Van P aan RvdA resteert ons slechts een klein briefje. UBA Al 1 en Al 2. Tenzij anders aangegeven komen alle citaten van RvdA uit deze briefwisseling.
- 17 Dat de samenwerking op dit moment nog pas kort was, blijkt uit het voorstel van RvdA op 9 september 1836 aan P om elkaar met 'Amice' aan te schrijven 'want Complimenten neemt te veel tijd'. RvdA gebruikte deze aanhef reeds, maar P had tot nog toe meer afstand bewaard.
- 18 Brief Beijerinck aan P, 17.8.1836 UBA Ah 7 c.
- 19 Prospectus, 7.
- 20 Circulaire, Beijerinck aan P, 1.9.1836, UBA Ag 6 d.
- 21 Groenewegen, *Biographie Potgieter*, 46 schrijft het aan P toe, zonder bron te geven. J. Smit, *Leven werken van Potgieter* houdt het vaag. Van Rijn, *Nicolaas Beets*, deel I, 218 beweert dat

- P er zeker niet de hand in heeft gehad, maar dat RvdA de auteur moet zijn, zonder bron te geven.
- 22 RvdA noemt deze titels in een brief aan P van 7.1.1837, UBA Al 2 a.
 - 23 *De Gids* 1837 Mengelingen, 176-183. Niet getekend.
 - 24 Brief Geel aan de redactie van *De Gids*, 6.10.1837, UBA An 28 b.
 - 25 Potgieters oordeel over deze aflevering van *Het Nederlandsch Magazijn* was uitgesproken negatief. Volgens Beets was hij zelfs 'woedend' 'op het lot dat zijn verhaal "de Medeminaars" in het Album voor Romans en Verhalen, bij een vertelling van Krabbendam, een laffigheid van den Huysemschen broeder van onzen Bernard [Gewin], en een verhaal in brieven van Robidé geplaatst heeft.' Brief Beets aan Hasebroek, 13.1.1837, KB 120 C.
 - 26 Dat deze anonieme recensie van Beets was, blijkt uit de brief Beets aan de redactie van *De Gids*, 14.7.1838, UBL Ltk Beets 132, 1.
 - 27 Dat Hasebroek de anonieme recensent was blijkt uit de brieven van Hasebroek aan de redactie van *De Gids* 15.11.1836, UBA Al 48 b en 3.1.1837 UBA Al 48 c.
 - 28 Zie noot 2, *Bibliographie Potgieter*.
 - 29 Volgens brief RvdA aan P, 24.12.1836: 'wat gij dus in mijne Crimineele bijdragen hebt veranderd is mij wel'.
 - 30 Beets had P als auteur van de recensie herkend. Brief Beets aan P, 3.3.1837, UBA Al 15 i: 'Ik heb er bij v.d. Palm, die den man [Van Pellecom] kende, machtig veel plaisir over gehad, en den geheelen avond die verzenmakerij voortgezet.'
 - 31 W. Hecker vermeldt in *Hippokreen-Ontzwaveling* (1838) 40 dat Van Pellecom de auteur van de *Lofzang* is.
 - 32 Brief RvdA aan [Immerzeel], 18.8.1837, KB 133 C 11.
 - 33 Brief Beijerinck aan P, 16.12.1837, Ah 10 t.
 - 34 Reinier Cornelis Bakhuizen van den Brink (1810-1865) student theologie en letteren te Amsterdam.
 - 35 L. Brummel, *De studietijd van R.C. Bakhuizen van den Brink door brieven toegelicht* (1969) 184.
 - 36 Idem, 152-153.
 - 37 Brief RvdA aan P, 12.11.1836, UBA J.H. Groenewegen, Potgieteriana, Aj 31, 3.
 - 38 Brummel, 184.
 - 39 J. Smit, *Briefwisseling Potgieter - Huet*, dl. 1, 232-233.
 - 40 Brummel, 185.